

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ЛОДЖУК Максим Тарасович

УДК 340.12:347.96:347.919.2(477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ОБОРОТОВ Юрій Миколайович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри теорії держави і права,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений юрист України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МУРАШИН Олександр Геннадійович,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого університету розвитку людини «Україна»,
завідувач кафедри теорії права
та міжнародної інформації,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України;

кандидат юридичних наук, доцент
КРАВЧУК Микола Володимирович,
юридичний факультет Тернопільського
національного економічного університету,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться 27 вересня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 в Національному університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На етапі професіоналізації суспільства в епоху постмодерну важливим є формування юридичної еліти, здатної відповідати за правове забезпечення існування людини та визначення правового розвитку всієї соціальної спільноти. Для вирішення цієї проблеми є необхідним підвищення якості підготовки юристів, оскільки сучасний навчальний процес переобтяжений інформацією про нормативно-правову базу та догму права і тому лише частково сприяє практичній підготовці студентів. Розрив між теорією та практикою в юридичній освіті продовжує зберігатися, оскільки проходження студентами практики на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі економіки є недостатнім для набуття ними належного обсягу професійних навичок діяльності у галузі права.

З огляду на це, протягом останнього десятиліття студенти провідних вищих юридичних навчальних закладів України під контролем викладачів-кураторів надають безоплатну правову допомогу різним верствам населення, набуваючи при цьому практичних навичок для подальшої діяльності за фахом. Як приклад такого нововведення у вітчизняній освіті можна навести юридичну клініку Національного університету «Одеська юридична академія», а діяльності якої протягом навчального семестру бере участь більше сотні студентів та аспірантів, а понад триста студентів з усіх факультетів та інститутів щорічно проходять на її базі навчальну (ознайомчу), виробничу та переддипломну (магістерську) практики.

Однак юридична клініка як правовий інститут не отримала в Україні належної загальнотеоретичної розробки. У вітчизняній юриспруденції розглядаються окремі сторони діяльності юридичних клінік: можливості їх використання в навчальному процесі з підготовки правників, особливості надання безоплатної правової допомоги студентами-клініцистами, питання організації та функціонування як бази практики студентів, проблеми матеріально-технічного та кадрового забезпечення тощо. Зокрема, у 2011 р. з'ясуванню ролі юридичних клінік у процесі формування вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей було присвячено дисертаційне дослідження Ю.О. Фігель, а в 2012 р. у дисертації Н.С. Дубчак розкрито місце юридичних клінік у системі захисту прав і свобод людини та громадянина.

Значний внесок у дослідження юридичних клінік в Україні зробили вітчизняні вчені-фахівці різних галузей правової науки, зокрема: М.В. Дулеба, А.О. Галай, К.Г. Головачова, В.А. Єлов, Р.С. Кацавець, С.В. Ківалов, В.М. Кравчук, Ю.І. Матвеева, С.І. Молібог, В.В. Молдован, О.О. Орлова, Д.Г. Павленко, М.І. Пашковський, Ю.М. Савелова, О.Л. Соколенко, В.В. Стаднік, Н.В. Сухицька, А.П. Чернега, М.В. Удод, В.П. Янишен. Що

стосується таких зарубіжних учених як Л.А. Воскобітова, А.Б. Гутніков, О.М. Доброхотова, О.А. Люблінський, Д.І. Мейер, М.В. Немитіна, Вільям Роуві, К.С. Шугріна, Джером Франк, Георг Фроммгольд та ін., то предметом їх дослідження була діяльність юридичних клінік у різних країнах світу. Не зменшуючи значення розробок цих науковців, необхідно визнати, що потенціал загальної теорії держави та права для дослідження проблем правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні практично не використовувався.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язано з Концепцією Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.07.2012 р. № 435-р, та виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у загальнотеоретичній характеристиці змісту правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні.

Досягнення поставленої мети забезпечується вирішенням таких основних задач:

здійснити історичний аналіз виникнення та розвитку юридичних клінік у світі;

визначити періодизацію та розкрити особливості формування національної мережі юридичних клінік;

визначити правовий статус юридичних клінік в Україні, охарактеризувати його структурні елементи;

удосконалити поняття «юридична клініка»;

удосконалити підходи до класифікації юридичних клінік в Україні;

з'ясувати роль юридичних клінік у формуванні правової культури студентів-правників;

розкрити теоретичні засади юридичної клінічної освіти у підготовці висококваліфікованих правознавців;

визначити генезу правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні;

з'ясувати роль юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги в Україні;

виокремити форми правової допомоги, які надаються студентами-клініцистами в юридичній клініці, визначити умови забезпечення їх кваліфікованості (якості);

охарактеризувати законодавчі ініціативи щодо нормативно-правового забезпечення діяльності юридичних клінік у державній системі безоплатної правової допомоги;

з'ясувати можливість використання міжнародного досвіду в Україні щодо організації діяльності юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги.

Об'єктом дослідження є діяльність юридичних клінік у системі професійної підготовки студентів-правників.

Предметом дослідження є загальнотеоретичний розгляд правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів, які знаходять широке застосування у сучасній юриспруденції. Історико-правовий та порівняльно-правовий методи використано при дослідженні генези становлення та розвитку юридичних клінік у світі та в Україні (п. 1.1); формально-догматичний – при дослідженні нормативно-правових засобів організації та діяльності юридичних клінік в Українській державі (п. 2.3). Такі прийоми діалектики як аналіз, синтез, сходження від абстрактного до конкретного дали змогу дослідити загальнотеоретичні засади юридичної клінічної освіти у професійній підготовці юристів в Україні (п. 2.2) та розкрити концепцію законопроекту про правовий статус юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги (п. 3.3). Системний метод дозволив розглянути правовий статус юридичної клініки як систему взаємопов'язаних елементів (п. 1.2); метод моделювання використано при дослідженні умов забезпечення кваліфікованості (якості) правової допомоги в юридичних клініках (п. 3.2). При проектуванні структури дисертаційного дослідження незамінним став метод формальної логіки, який дозволив перейти від поняття «юридична клініка» до класифікації юридичних клінік (п. 1.3), а також розглянути форми правової допомоги, їх характеристику та особливості надання в юридичних клініках України (п. 3.1).

Науково-теоретичну основу дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених: С.С. Алексєєва, В.П. Андрущенко, М.Р. Аракеляна, Н.В. Артикуци, О.М. Бандурки, В.С. Бігуна, К.М. Вітмана, М.В. Вітрука, В.В. Головченка, С.В. Гончаренка, М. Дамірлі, О.М. Джужі, В.В. Дудченко, В.С. Журавського, В.В. Завальнюка, О.В. Зайчука, С.В. Ківалова, В.С. Ковальського, М.І. Козюбри, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, О.Л. Копиленка, С.М. Корецького, А.І. Кормича, Л.І. Кормич, М.В. Кравчука, Н.М. Крестовської, А.Ф. Крижанівського, В.С. Личко, М.М. Марченко, О.Г. Мурашина, В.С. Нерсисянца, Ю.М. Оборотова, М.П. Орзіха, Н.М. Оніщенко, Ю.Є. Полянського, П.М. Рабіновича, В.М. Сирих, О.Ф. Скакун, Є.І. Федика, Л.С. Шевченка, Ю.С. Шемшученка, Д.А. Ягофарова та ін.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, чинне законодавство України, міжнародно-правові акти, зарубіжне законодавство, статuti та інші внутрішні акти вищих навчальних закладів, локальні акти юридичних клінік, а також законопроекти про включення юридичних клінік до числа суб'єктів надання безоплатної правової допомоги.

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнення результатів діяльності юридичних клінік України, соціологічні та статистичні дані, вітчизняна та зарубіжна юридична література, публікації у засобах масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному аналізі на загальнотеоретичному рівні правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні. До найбільш важливих результатів, які визначають наукову новизну цього дослідження, належать такі положення:

уперше:

визначено періодизацію та розкрито особливості формування національної мережі юридичних клінік з моменту створення перших юридичних клінік в Україні за ініціативи студентів, за кошти грантодавців та на базі неурядових правозахисних організацій до відстоювання юридичним клінічним рухом статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги на законодавчому рівні;

визначено правовий статус юридичних клінік в Україні та охарактеризовано його структурні елементи, серед яких: поняття, цілі та завдання юридичної клініки, права та обов'язки осіб, які беруть участь у діяльності юридичної клініки, гарантії їх реалізації та юридична відповідальність, організаційно-правова форма та принципи діяльності юридичної клініки.

визначено розвиток правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні від локального рівня в структурі громадських організацій до підзаконного нормативного рівня в структурі вищих навчальних закладів;

обґрунтовано можливість забезпечення кваліфікованості (якості) правових послуг, що надаються студентами-консультантами в юридичній клініці, у разі належної організації її діяльності у структурі вищого навчального закладу;

запропоновано юридичні клініки в Україні віднести до числа суб'єктів надання безоплатної правової допомоги з урахуванням міжнародного досвіду організації їх діяльності;

удосконалено:

поняття «юридична клініка» як структурного підрозділу вищого навчального закладу України III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», який утворено як базу для практичного навчання, проведення навчальної та інших видів практики

студентів шляхом їх безпосереднього залучення до надання безоплатної правової допомоги населенню;

систему принципів діяльності юридичної клініки шляхом здійснення їх поділу на дві групи: загальні, які визначають особливості правового статусу юридичної клініки, та спеціальні, які є характерними для юридичної клініки як суб'єкта надання безоплатної правової допомоги;

підходи до класифікації юридичних клінік в Україні, зокрема за: колом осіб, які отримують правову допомогу в юридичній клініці; колом осіб, які надають правову допомогу в юридичній клініці; видами правових послуг, що надаються юридичними клініками; галузевою спеціалізацією (категорією) справ у юридичній клініці тощо;

набули подальшого розвитку:

положення про роль юридичної клініки у формуванні правової культури студентів-правників;

особливості використання юридичної клініки як бази проходження студентами навчальної та інших видів практики, де вони під контролем професійних кураторів безпосередньо залучаються до надання безоплатної правової допомоги у типових (нескладних) справах;

теза про місце юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги в Україні як суб'єктів надання первинної та вторинної правової допомоги.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використаними у:

науково-дослідницькій сфері – для подальшої науково-теоретичної розробки та дослідження питань діяльності юридичних клінік в Україні, при написанні наукових робіт із цієї проблематики, підготовці довідкової та методичної літератури;

навчальному процесі – для розробки та включення до навчальних планів вищих юридичних навчальних закладів спецкурсу «Основи юридичної клінічної практики», передбаченого наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України»;

правотворчій сфері – при формуванні (реформуванні) основних напрямів правової політики України у сферах вищої юридичної освіти та безоплатної правової допомоги, у розробці нових чи удосконаленні нормативно-правових актів із цих питань;

правовиховній роботі – як теоретичний матеріал для підвищення рівня правової культури студентів-правників та правової освіти населення України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична

академія», а також на: Першій всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів» (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2009 р.), Міжвузівській науково-теоретичній конференції «Права людини та механізм їх забезпечення в Україні» (м. Київ, 4 грудня 2009 р.), Міжнародній щорічній науковій конференції молодих вчених, аспірантів і студентів, присвяченій пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави» (м. Одеса, м. Львів, 26–27 листопада 2010 р.), Другій всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 29–30 квітня 2010 р.), Міжнародній студентській науковій конференції «Верховенство права очима правників-початківців» (м. Одеса, 14–15 травня 2010 р.), Міжнародній науковій конференції молодих учених, аспірантів і студентів «Треті конституційні читання», присвяченій пам'яті академіка права Ю.М. Тодики (м. Харків, 28–29 травня 2010 р.), Других всеукраїнських читань з кримінальної юстиції, присвячених пам'яті професора В.П. Колмакова (18–19 березня 2011 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.), 3'їзді мережі юридичних клінік України «Юридичні клініки: сучасні виклики, потреби та потенціал їх участі у функціонуванні й вдосконаленні правової системи України» (м. Ірпінь, 14 жовтня 2011 р.), Всеукраїнському круглому столі з представниками юридичних клінік України «Юридичні клініки в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 28 жовтня 2011 р.), Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Діяльність юридичних клінік України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (м. Київ, 27 січня 2012 р.), Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.), Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Взаємодія різних суб'єктів надання безоплатної правової допомоги» (м. Київ, 23 листопада 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Ужгород, 11–12 жовтня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 25–26 жовтня 2013 р.), Четвертій всеросійській конференції юридичних клінік «Юридичні клініки та некомерційні організації – учасники недержавної системи безоплатної правової допомоги» (м. Москва, 7–9 листопада 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Дванадцяті осінні юридичні читання»

(м. Хмельницький, 8–9 листопада 2013 р.), Міжнародних читаннях з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського (м. Одеса, 8–9 листопада 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2013 р.» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.), П'ятій міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпропетровськ, 13–14 грудня 2013 р.), Науково-практичному семінарі «Якість надання безоплатної правової допомоги в Україні: проблемні аспекти» (м. Київ, 11 квітня 2014 р.), Круглому столі на тему «Безоплатна правова допомога: як зробити її ефективною та доступною для одеситів?» (м. Одеса, 22 квітня 2014 р.), Круглому столі на тему «Юридичні клініки в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 15 травня 2014 р.).

Ідея щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні правового статусу юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги набула подальшого розвитку в законотворчій діяльності. За участі автора цього дослідження підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги (реєстраційний № 0926 від 12.12.2012 р.), внесений до Верховної Ради України народними депутатами України С.В. Ківаловим та Ю.Р. Мірошніченком (знаходиться на розгляді у другому читанні).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у 10 статтях, 8 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 2 – у зарубіжних виданнях, та в 17 інших публікаціях.

Структура дисертації. Дослідження складається із Вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, із них – 183 сторінки основного тексту. Список використаних джерел містить 296 найменувань і розміщений на 37 сторінках, 7 додатків – на 93 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідження теми, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, охарактеризовано його методологічну основу, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів і містяться відомості про апробацію та публікацію результатів дослідження, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «Юридичні клініки у правовому розвитку сучасного суспільства», в якому розглянуто загальнотеоретичні та методологічні аспекти дослідження юридичних клінік, складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Гене́за становлення та розвитку юридичних клінік у світі та в Україні» розглянуто передумови виникнення юридичних клінік, здійснено історичний аналіз їх становлення та розвитку в різних країнах світу, аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників юридичних клінік. Встановлено, що ідея створення юридичних клінік на зразок клінік на медичних факультетах освітніх установ з метою посилення практичної підготовки студентів-правників зароджувалася в дискусіях в академічних колах наприкінці XIX – на початку XX ст.

Відзначено особливості становлення перших юридичних клінік в Україні та формування їх національної мережі, передумови виникнення юридичного клінічного руху в Українській державі, його досягнення та напрямки діяльності на сучасному етапі розвитку.

У підрозділі 1.2. «Правовий статус юридичних клінік в Україні» розглянуто стан розробки проблематики з визначення правового статусу юридичних клінік в Українській державі та його структурних елементів.

Установлено, що у визначенні характеристики терміна «юридична клініка» використано два основних підходи: інституційний (структурно оформлений підрозділ вищого юридичного навчального закладу чи його факультету, громадської організації чи правової консультації) та навчально-програмний (складова частина навчального процесу, спецкурс у вищому навчальному закладі, інноваційна (інтерактивна) методика вироблення у студентів практичних навичок). Призначення юридичної клініки полягає у переслідуванні двох основних цілей: освітньої (набуття студентами практичних навичок у процесі надання правової допомоги) та соціальної (надання правової допомоги на безоплатній основі тим, хто не може звернутися за платними правовими послугами). Освітня ціль діяльності юридичної клініки є головною, що зумовлено передумовами зародження самої ідеї використання юридичних клінік у навчальному процесі підготовки юристів.

Зроблено висновок про те, що сутність юридичних клінік дозволяє вести мову про їх окремий правовий статус, а найбільш оптимальною моделлю діяльності юридичної клініки в Україні є її функціонування у вигляді самостійного структурного підрозділу вищого навчального закладу.

У підрозділі 1.3. «Види юридичних клінік в Україні» здійснено класифікацію юридичних клінік в Українській державі.

Запропоновано використовувати такі основні підстави класифікації юридичних клінік: 1) коло осіб, які отримують правову допомогу в юридичній клініці; 2) коло осіб, які надають правову допомогу в юридичній клініці;

3) види правових послуг, що надаються юридичними клініками; 4) галузева спеціалізація (категорія) справ в юридичній клініці; 5) наявність у вищому навчальному закладі інтегрованого в навчальний процес спецкурсу з основ юридичної клінічної практики; 6) проходження студентами навчальної чи інших видів практики на базі юридичної клініки; 7) обов'язковість участі в діяльності юридичної клініки для всіх студентів старших курсів вищого навчального закладу тощо.

Другий розділ «Юридичні клініки в сучасній системі підготовки юристів в Україні» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню теоретичних засад юридичної клінічної освіти та нормативно-правових засобів організації та діяльності юридичних клінік в Українській державі.

У підрозділі 2.1. «Роль юридичної клініки у формуванні правової культури студентів-правників» розглянуто участь юридичних клінік у правовому вихованні майбутніх юристів. Будучи традиційним суб'єктом правового виховання студентів, юридичні клініки у своїй діяльності використовують практично всі існуючі форми, засоби та методи такого виховання, характер і зміст яких чітко визначено на нормативному та доктринальному рівнях.

Якість юридичної освіти та становлення правової культури є тісно пов'язаними між собою категоріями, оскільки еволюція юридичної освіти та системи правового виховання правників відбувається не тільки шляхом досягнення більшої визначеності в загальнотеоретичних дисциплінах, але й через безпосереднє набуття студентами практичних навичок під час проходження ними практики на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі економіки. У зв'язку із цим, помітну роль у навчальному процесі вітчизняних вищих навчальних закладів відіграє практика студентів на базі юридичної клініки, яка забезпечує формування у них відповідного рівня правової культури.

Підрозділ 2.2. «Теоретичні засади юридичної клінічної освіти у професійній підготовці юристів в Україні» присвячено дослідженню ролі юридичних клінік у підготовці вітчизняними вищими навчальними закладами висококваліфікованих правознавців.

Зазначено, що сучасна юридична освіта в Україні належить до традиційної (університетської) моделі навчання юристів, яка складається з двох взаємопов'язаних частин – теоретичної (включає в себе лекції та семінарські заняття) та практичної (як правило, це – ознайомча, виробнича та переддипломна практики). В результаті переосмислення сучасних методик підготовки юристів та досвіду використання юридичної клініки як бази проходження студентами різних видів практики введено поняття «юридична клінічна освіта» (походить від англ. «legal clinic education»), мета якої полягає у набутті студентами практичних навичок діяльності за фахом шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню.

Під поняттям «юридична клінічна освіта» запропоновано розуміти спосіб набуття студентами практичних навичок юриста шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню під час проходження навчальної та інших видів практики на базі юридичної клініки вищого навчального закладу.

У *підрозділі 2.3. «Нормативно-правові засоби організації та діяльності юридичних клінік в Україні»* визначено генезу правового регулювання діяльності юридичних клінік в Українській державі.

На початковому етапі становлення юридичних клінік в Україні (з 1996 по 2002 р.) їх діяльність: здійснювалась у формі самостійних громадських організацій або їх структурних підрозділів, як складових вищих навчальних закладів та освітнього процесу; розцінювалась як джерело правової інформації для населення, а тому регулювалась відповідним законодавством України (законами України «Про об'єднання громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо). У 2003–2005 рр. всеукраїнською громадською організацією «Асоціація юридичних клінік України» було сформовано власну внутрішню правову базу, спрямовану на забезпечення та уніфікацію діяльності юридичних клінік та на їх відмежування від інших форм об'єднань студентів та молодих юристів, які надають безоплатну правову допомогу (Стандарти юридичних клінік України, Типове положення про юридичну клініку та Етичний кодекс діяльності юридичної клініки в Україні). Дискусії з приводу оптимальної організаційно-правової форми діяльності юридичних клінік тривали до появи наказу Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України». При розробці концепції державної системи безоплатної правової допомоги в Україні юридичні клініки мали входити до числа суб'єктів надання такої допомоги.

Констатовано, що на сучасному етапі розвитку юридичних клінік в Україні до внутрішніх нормативних актів, які забезпечують їх діяльність у структурі вищих навчальних закладів, належать установчі документи (статут освітньої установи, положення про юридичну клініку, посадові інструкції співробітників, листи про співпрацю, регламент чи порядок роботи тощо), організаційні документи (план роботи на короткостроковий та довгостроковий періоди, журнал вхідної та вихідної документації, книга відгуків про діяльність, список та графік чергувань студентів і кураторів тощо) та документи, які виникають у процесі надання правової допомоги (вхідна анкета відвідувача, консультаційна справа чи консультаційний файл, правова довідка, правовий висновок, інші документи правового характеру).

У **третьому розділі «Юридичні клініки в системі безоплатної правової допомоги України»**, який складається з трьох підрозділів, розкрито місце та роль юридичних клінік у системі надання безоплатної правової допомоги в Українській державі.

Підрозділ 3.1. «Правова допомога в юридичних клініках: основні форми, їх характеристика та особливості надання» демонструє, що останнім часом юридичні клініки при провідних вищих навчальних закладах України надають значного обсягу безоплатної правової допомоги населенню.

Розглянуто форми правової допомоги, які надаються студентами-консультантами в юридичних клініках України: 1) правове інформування; 2) правове консультування; 3) складання правових документів; 4) правове представництво; 5) правове навчання (освіта). Проаналізовано їх характеристики, порядок та особливості надання.

У **підрозділі 3.2. «Досвід надання кваліфікованої правової допомоги в юридичній клініці Національного університету «Одеська юридична академія»** встановлено, що в наукових колах точиться дискусія щодо якості правової допомоги від студентів-клініцистів, оскільки чинне законодавство України не надає визначення такої правової категорії як «якісна (кваліфікована) правова допомога». Виокремлено основні умови забезпечення надання кваліфікованої (якісної) правової допомоги: 1) наявність юридичної освіти у суб'єкта надання такої допомоги; 2) успішна здача цим суб'єктом кваліфікаційного іспиту на право надання такої допомоги; 3) дотримання цим суб'єктом професійних стандартів та етичних норм під час надання такої допомоги; 4) наявність професійного контролю за суб'єктом надання такої допомоги; 5) незалежність суб'єкта надання такої допомоги від впливу третіх осіб; 6) додержання цим суб'єктом принципу конфіденційності під час надання такої допомоги.

Зазначено, що при належній організації діяльності юридичної клініки у структурі вищого навчального закладу можна забезпечити надання студентами-консультантами кваліфікованої (якісної) правової допомоги населенню.

У **підрозділі 3.3. «Концепція законопроекту про правовий статус юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги»** охарактеризовано законодавчі ініціативи щодо нормативно-правового забезпечення діяльності юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги в Україні як суб'єктів надання первинної та вторинної правової допомоги. Установлено, що міжнародний досвід свідчить про можливість надання юридичними клініками безоплатної правової допомоги в рамках державної системи надання такої допомоги.

Зроблено висновок, що юридичні клініки в Україні є суб'єктами надання всіх видів безоплатної первинної та окремих видів вторинної правової допомоги, а також обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині включення юридичних клінік до числа суб'єктів надання такої допомоги.

ВИСНОВКИ

У дисертації поставлено та вирішено актуальну наукову задачу – на загальнотеоретичному рівні досліджено правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні. Основні висновки дисертаційного дослідження такі:

1. Формування національної мережі юридичних клінік здійснювалося в такі етапи: 1) створення перших юридичних клінік в Україні за ініціативи студентів, за кошти грантодавців та на базі неурядових правозахисних організацій (протягом 1996–1999 рр.); 2) несприйняття їх діяльності на рівні профільних міністерств та мінімальна підтримка з боку керівництва вищих навчальних закладів (упродовж 1999–2002 рр.); 3) визнання органами державної влади та освітніми установами ролі юридичних клінік у сфері підготовки висококваліфікованих юристів (з 2002 р. – по серпень 2006 р.); 4) масове створення юридичних клінік у структурі вищих юридичних навчальних закладів України (серпень 2006 р. – червень 2011 р.); 5) відстоювання юридичним клінічним рухом статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги на законодавчому рівні (з червня 2011 р. – до теперішнього часу).

2. Сутність юридичних клінік дозволяє вести мову про їх окремий правовий статус, у структурі якого можна виокремити: поняття, цілі та завдання юридичної клініки; права, обов'язки осіб, які беруть участь у діяльності юридичної клініки, гарантії їх реалізації та юридичну відповідальність; організаційно-правова форма та принципи діяльності юридичної клініки. У визначенні характеристики терміна «юридична клініка» використано два основних підходи: інституційний та навчально-програмний. Згідно з першим підходом, юридична клініка – це структурно оформлений підрозділ вищого юридичного навчального закладу чи його факультету, громадської організації чи правової консультації, а згідно з другим – є складовою частиною навчального процесу (спецкурсом) у вищому навчальному закладі, інноваційною (інтерактивною) методикою вироблення у студентів практичних навичок. Призначення юридичної клініки полягає у переслідуванні двох основних цілей: освітньої (набуття студентами практичних навичок у процесі надання правової допомоги) та соціальної (надання такої допомоги на безоплатній основі тим, хто не може звернутися за платними правовими послугами). Освітня ціль діяльності юридичної клініки є головною, що зумовлено передумовами зародження самої ідеї використання юридичних клінік у навчальному процесі підготовки юристів. Найбільш оптимальною моделлю діяльності юридичної клініки в Україні є її функціонування у вигляді самостійного структурного підрозділу вищого навчального закладу.

3. Юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу України III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», який утворено як базу для практичного навчання, проведення навчальної та інших видів практики студентів шляхом їх безпосереднього залучення до надання безоплатної правової допомоги населенню.

4. Різноманіття принципів діяльності юридичних клінік дозволяє здійснити їх поділ на дві основні групи: загальні та спеціальні. До групи загальних принципів діяльності юридичних клінік слід віднести такі основні засади, які визначають особливості їх правового статусу, а саме: 1) конкурсний відбір студентів-клініцистів в юридичну клініку; 2) добровільність участі студентів у наданні правових послуг; 3) рівноправність студентів під час діяльності в юридичній клініці; 4) інформування відвідувачів юридичної клініки про правила роботи та особливості надання безоплатної правової допомоги; 5) звітність студентів-консультантів перед керівництвом юридичної клініки; 6) нагляд за якістю правових послуг в юридичній клініці з боку кураторів; 7) відповідальність кураторів юридичної клініки за надану студентами-клініцистами некваліфіковану правову допомогу. До групи спеціальних принципів діяльності юридичних клінік можна віднести ті принципи, які є характерними для юридичної клініки як суб'єкта надання безоплатної правової допомоги: 1) поваги до права, справедливості, людської гідності; 2) спрямованості на захист прав і свобод людини; 3) гуманізму; 4) законності; 5) верховенства права; 6) об'єктивності; 7) безоплатності надання правової допомоги; 8) конфіденційності; 9) компетентності та сумлінності.

5. Для виокремлення видів юридичних клінік в Україні необхідно використовувати такі основні класифікаційні підстави: 1) коло осіб, що отримують в юридичній клініці правову допомогу; 2) коло осіб, які надають правову допомогу в юридичній клініці; 3) види правових послуг, що надаються юридичними клініками; 4) галузева спеціалізація (категорія) справ в юридичній клініці; 5) наявність у вищому навчальному закладі інтегрованого в навчальний процес спецкурсу з основ юридичної клінічної практики; 6) проходження студентами навчальної чи інших видів практики на базі юридичної клініки; 7) обов'язковість участі в діяльності юридичної клініки для всіх студентів старших курсів вищого навчального закладу.

6. У результаті переосмислення сучасних методик підготовки юристів та досвіду використання юридичної клініки як бази проходження студентами різних видів практики введено поняття «юридична клінічна освіта» (походить від англ. «legal clinic education»), мета якої полягає у набутті студентами практичних навичок діяльності за фахом шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню. Юридична клінічна освіта – це спосіб набуття студентами практичних навичок юриста шляхом

надання безоплатної правової допомоги населенню в рамках проходження навчальної та інших видів практики на базі юридичної клініки вищого навчального закладу.

7. Предметом правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні є суспільні відносини, які виникають у процесі їх використання як бази проходження студентами навчальної та інших видів практики, а саме: 1) педагогічні відносини (між викладачем-куратором і студентом-клініцистом); 2) управлінські (адміністративні) відносини (між вищим навчальним закладом та юридичною клінікою у його структурі); 3) трудові відносини (між вищим навчальним закладом і завідувачем, кураторами, іншими співробітниками юридичної клініки); 4) цивільно-правові відносини (між куратором, студентом-клініцистом та відвідувачем юридичної клініки під час надання безоплатної правової допомоги) тощо. У силу множинності цих суспільних відносин є можливими різні варіанти поєднання імперативного та диспозитивного методів правового регулювання діяльності юридичних клінік у структурі вітчизняних вищих навчальних закладів.

8. Генезу правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні можна поділити на такі етапи: 1) локальний рівень правового регулювання як громадських організацій або в їх структурі (1996–1999 рр.); 2) локальний рівень правового регулювання в структурі вищих навчальних закладів як джерело правової інформації для населення (1999–2002 рр.); 3) локальний рівень правового регулювання в структурі вищих навчальних закладів як складова освітньої установи чи освітнього процесу (2002 р. – серпень 2006 р.); 4) підзаконний нормативний рівень правового регулювання як бази практичного навчання студентів-правників (із червня 2006 р. і до теперішнього часу).

9. На сучасному етапі розвитку юридичних клінік в Україні основними нормативно-правовими засобами організації їх діяльності є наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», а також внутрішні нормативні акти, які забезпечують діяльність юридичної клініки у структурі вищого навчального закладу. До таких актів належать установчі документи (статут освітньої установи, положення про юридичну клініку, посадові інструкції співробітників, листи про співпрацю, регламент чи порядок роботи тощо), організаційні документи (план роботи на короткостроковий та довгостроковий періоди, журнал вхідної та вихідної документації, книга відгуків про діяльність, список та графік чергувань студентів і кураторів тощо) та документи, які готуються у процесі надання правової допомоги (вхідна анкета відвідувача, консультаційна справа чи консультаційний файл, правова довідка, правовий висновок, інші документи правового характеру).

10. Досвід діяльності юридичних клінік при провідних вищих навчальних закладах України дає можливість виокремити такі найбільш поширені форми правової допомоги від студентів-клініцистів: 1) правове інформування; 2) правове консультування; 3) складання правових документів; 4) правове представництво; 5) правове навчання (освіта).

11. Основними умовами забезпечення надання кваліфікованої (якісної) правової допомоги є: 1) наявність юридичної освіти у суб'єкта надання такої допомоги; 2) успішна здача цим суб'єктом кваліфікаційного іспиту на право надання такої допомоги; 3) дотримання цим суб'єктом професійних стандартів та етичних норм під час надання такої допомоги; 4) наявність професійного контролю за суб'єктом надання такої допомоги; 5) незалежність суб'єкта надання такої допомоги від впливу третіх осіб; 6) додержання цим суб'єктом принципу конфіденційності під час надання такої допомоги. Традиція функціонування юридичної клініки, яка склалася в Національному університеті «Одеська юридична академія», підтверджує надання студентами-консультантами кваліфікованої (якісної) допомоги населенню на безоплатній основі.

12. Закріплене у Конституції України право на безоплатну правову допомогу може бути реалізованим також у юридичних клініках в рамках державної системи надання такої допомоги, про що свідчить і міжнародний досвід. Однак у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» серед суб'єктів надання безоплатної правової допомоги (як первинної, так і вторинної) юридичні клініки відсутні, що не сприяє реалізації права особи на таку допомогу, а також не надає можливості юридичним клінікам функціонувати на більш якісному рівні. На усунення цієї законодавчої прогалини автором цього дослідження розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги (реєстраційний № 0926 від 12.12.2012 р.), який на теперішній час знаходиться на розгляді Верховної Ради України у другому читанні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Лоджук М. Юридична клініка : від ідей професора Георга Фроммгольда до їх реалізації в сучасній Україні / М. Лоджук // Юридичний вісник. – 2011. – № 4. – С. 143–147.

2. Лоджук М.Т. Юридичні клініки як учасники судового процесу : пропозиції удосконалення законодавства / М.Т. Лоджук // Митна справа. – 2011. – № 2. – С. 121–128.

3. Лоджук М. Понятие и назначение юридической клиники / М. Лоджук // Международный научно-практический правовой журнал «Legea si Viata» («Закон и жизнь»). – 2013. – № 11/2 (263). – С. 158–164.

4. Лоджук М.Т. Юридическое клиническое образование студентов в современной Украине / М.Т. Лоджук // Всероссийский журнал научных публикаций. – 2013. – № 5 (20). – С. 40–42.

5. Лоджук М.Т. Генеза становлення інституту юридичних клінік в Україні та світі / М.Т. Лоджук // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2013. – № 3-1. – С. 39–43.

6. Лоджук М.Т. Юридичний клінічний рух в Україні : особливості становлення та перспективи розвитку / М.Т. Лоджук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 22. – Ч. 2. Т. 1. – С. 68–73.

7. Лоджук М.Т. Регулювання діяльності юридичних клінік в Україні та Росії : порівняльно-правовий аналіз / М.Т. Лоджук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – Вип. 6-1. Т. 1. – С. 48–51.

8. Лоджук М.Т. Деякі аспекти формування ефективної системи надання безоплатної правової допомоги в Україні (на основі аналізу законопроекту про юридичні клініки) / М.Т. Лоджук // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 56–61.

9. Лоджук М.Т. Про форми правової допомоги в юридичних клініках України / М.Т. Лоджук // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – № 2-1. – Ч. 1. – С. 82–90.

10. Лоджук М.Т. Ознаки кваліфікованої правової допомоги в юридичній клініці / М.Т. Лоджук // Актуальні проблеми політики. – 2013. – № 51. – С. 51–56.

Інші публікації:

11. Лоджук М. Імплементация спецкурсу «Основы юридической клинической практики» в навчальний процес вищого навчального закладу юридичного профілю / М. Лоджук // Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2009 р.) / за заг. ред. О.Л. Соколенко – Дніпропетровськ, 2009. – С. 24–26.

12. Лоджук М. Юридичні клініки як суб'єкти надання безоплатної правової допомоги в контексті положень проекту Закону України «Про безоплатну правову допомогу» / М. Лоджук // Права людини та механізм їх забезпечення в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 4 грудня 2009 р.). – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 60–62.

13. Лоджук М.Т. Правові основи та ключові етапи здійснення процесуального представництва студентом-клініцистом інтересів

відвідувачів юридичних клінік в цивільному судочинстві / М.Т. Лоджук // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : зб. тез доповідей Міжнар. щоріч. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів, присвяч. пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (м. Одеса, м. Львів, 26–27 листопада 2010 р.). – Львів; О., 2010. – С. 102–104.

14. Лоджук М.Т. Значення юридичних клінік в Україні : освітнє чи соціальне / М.Т. Лоджук // Закарпатські правові читання : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Ужгород, 29–30 квітня 2010 р.): у 2 т. / за заг. ред. Ф.Г. Ващука, П.А. Трачука. – Ужгород : Зак. ДУ, 2010. – Т. 1. – С. 54–57.

15. Лоджук М.Т. Спецкурс «Основи юридичної клінічної практики» в програмі підготовки юристів / М.Т. Лоджук // Верховенство права очима правників-початківців : зб. матеріалів Міжнар. студент. наук. конф. (м. Одеса, 14–15 травня 2010 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. Ю.М. Оборотова. – О. : Фенікс, 2010. – С. 67–69.

16. Лоджук М. Юридична клініка в системі освіти та професійної підготовки правників / М. Лоджук // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали міжнар. щоріч. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студ., присвяченої пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова (м. Одеса, 26–27 листопада 2010 р.). – О. : Фенікс, 2010. – С. 126–128.

17. Лоджук М.Т. Роль Конституційного Суду України в організації діяльності юридичних клінік / М.Т. Лоджук // Треті Конституційні читання : зб. тез наук. доповід. і повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої пам'яті академіка права Ю.М. Тодики, м. Харків, 28–29 травня 2010 р. / за заг. ред. проф. А.П. Гетьмана; Нац. юрид. акад. України. – Х. : Права людини, 2010 р. – С. 189–191.

18. Лоджук М.Т. Юридична клініка як суб'єкт надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві / М.Т. Лоджук // II Всеукр. читання з кримін. юстиції, присвяч. пам'яті професора В.П. Колмакова : зб. матеріалів, м. Одеса, 18–19 березня 2011 р. / за заг. ред. д. ю. н., проф. В.М. Дрьоміна. – О. : Фенікс, 2011. – С. 315–318.

19. Лоджук М.Т. Юридичні клініки як суб'єкти правового виховання / М.Т. Лоджук // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2011. – Т. 1. – С. 115–118.

20. Лоджук М.Т. До історії юридичних клінік : критичні зауваження професора О. Ленель та їх оцінка з позицій сьогодення / М.Т. Лоджук // Юридичні клініки в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. кругл. столу з представн. юрид. клінік (м. Одеса, 28 жовтня 2011 р.) / за заг. ред. акад. С.В. Ківалова. – О., 2011. – С. 30–33.

21. Лоджук М.Т. Правовий статус юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правової допомоги / М.Т. Лоджук // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). / відп. за вип. д. ю. н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 91–93.

22. Лоджук М.Т. Система надання безоплатної юридичної допомоги в Російській Федерації : діяльність юридичних клінік / М.Т. Лоджук // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. «Дванадцяті осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 8–9 листопада 2013 р. : у 4 част. – Ч. 1. – Хмельницький : Хмельн. ун.-т управління та права, 2013. – С. 48–49.

23. Лоджук М.Т. Місце та роль юридичних клінік в системі надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги в Україні / М.Т. Лоджук // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 11–12 жовтня 2013 р.) – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2013. – С. 19–21.

24. Лоджук М.Т. Принципи діяльності юридичних клінік в Україні / М.Т. Лоджук // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 25–26 жовтня 2013 р.) – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2013. – С. 14–20.

25. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Білорусії та правове регулювання їх діяльності / М.Т. Лоджук // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали Четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 листопада 2013 р.) / відп. за вип. к. ю. н., доц. М.І. Пашковський ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 173–176.

26. Лоджук М.Т. Про вдосконалення правового статусу юридичних клінік в Україні / М.Т. Лоджук // Юридична осінь 2013 року : зб. всеукр. наук.-практ. конф. молод. учених та здобувачів (м. Харків, 14 листопада 2013 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х. : Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» : Право, 2013. – С. 28–31.

27. Лоджук М.Т. Правовий статус юридичних клінік в Україні: перспективи законодавчого врегулювання / М.Т. Лоджук // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали V Міжнар. наук. конф. студ., аспір. та молод. вчених (м. Дніпропетровськ, 13–14 грудня 2013 р.) / за заг. ред. В.І. Карплюка та С.І. Полякова. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 35–37.

АНОТАЦІЯ

Лоджук М.Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні : загальнотеоретичне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертацію присвячено загальнотеоретичному дослідженню правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні. Розглянуто передумови виникнення юридичних клінік, здійснено історичний аналіз їх становлення та розвитку в Україні та інших країнах світу, аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників юридичних клінік. Досліджено стан розробки проблематики з визначення правового статусу юридичної клініки та її структурних елементів. Здійснено класифікацію юридичних клінік в Україні.

Проаналізовано теоретичні засади юридичної клінічної освіти та нормативно-правові засоби організації та діяльності юридичних клінік в Україні. Установлено, що юридична клініка є традиційним суб'єктом правового виховання майбутніх юристів. Зроблено висновок про те, що юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу України III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», який утворено як базу для практичного навчання, проведення навчальної та інших видів практики студентів шляхом їх безпосереднього залучення до надання безоплатної правової допомоги населенню. Зазначено, що предметом правового регулювання діяльності юридичних клінік в Українській державі є суспільні відносини, які виникають у процесі їх використання як бази проходження студентами навчальної та інших видів практики.

Визначено місце та роль юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги в Українській державі. Розглянуто форми правової допомоги в юридичних клініках України. Зроблено висновок про те, що за належної організації діяльності юридичної клініки у структурі вищого навчального закладу можна забезпечити надання студентами-консультантами кваліфікованої (якісної) правової допомоги. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині включення юридичних клінік до числа суб'єктів надання такої допомоги.

Ключові слова: професійна підготовка студента-правника, юридична клініка, правовий статус юридичної клініки, юридична клінічна освіта, форми правової допомоги, безоплатна правова допомога.

АННОТАЦИЯ

Лоджук М.Т. Правовое регулирование деятельности юридических клиник в Украине : общетеоретическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация посвящена общетеоретическому исследованию правового регулирования деятельности юридических клиник в Украине. Рассмотрены предпосылки возникновения юридических клиник, осуществлен исторический анализ их становления и развития в различных странах мира, анализ научных работ отечественных и зарубежных исследователей юридических клиник. Особое внимание уделено особенностям становления первых юридических клиник в Украине и формированию их национальной сети, предпосылкам возникновения юридического клинического движения в Украинском государстве, его достижениям и направлениям деятельности на современном этапе развития.

Исследовано состояние разработки проблематики по определению правового статуса юридической клиники и ее структурных элементов: 1) понятия, целей и задач; 2) прав, обязанностей и гарантий их реализации; 3) организационно-правовой формы деятельности; 4) принципов деятельности; 5) юридической ответственности. Под понятием «юридическая клиника» предложено понимать структурное подразделение высшего учебного заведения Украины III–IV уровней аккредитации, осуществляющего подготовку специалистов в области знаний «Право», которое образовано как база для практического обучения, проведения учебной и других видов практики студентов путем их непосредственного привлечения к оказанию бесплатной правовой помощи населению.

Осуществлено разделение принципов деятельности юридических клиник на две основные группы: общие, которые определяют их уникальный правовой статус, и специальные, которые характерны для юридической клиники как субъекта предоставления бесплатной правовой помощи. Проведена классификация юридических клиник в Украине.

Проанализированы теоретические основы юридического клинического образования и нормативно-правовые средства организации и деятельности юридических клиник в Украине. Установлено, что юридическая клиника является традиционным субъектом правового воспитания будущих юристов. Сделан вывод о том, что юридическое клиническое образование – это способ приобретения студентами практических навыков юриста путем предоставления бесплатной правовой помощи населению во время прохождения учебной и других видов практики на базе юридической клиники вуза.

Освещены место и роль юридических клиник в системе бесплатной юридической помощи в Украинском государстве. Рассмотрены формы правовой помощи в юридических клиниках Украины: 1) правовое информирование; 2) правовое консультирование; 3) составление правовых документов; 4) правовое представительство; 5) правовое обучение. Проанализированы их характеристики, порядок и особенности предоставления. Выделены основные условия обеспечения оказания квалифицированной (качественной) правовой помощи: 1) наличие юридического образования у субъекта предоставления такой помощи; 2) успешная сдача этим субъектом квалификационного экзамена на право предоставления такой помощи; 3) соблюдение этим субъектом профессиональных стандартов и этических норм при предоставлении такой помощи; 4) наличие профессионального контроля за субъектом оказания такой помощи; 5) независимость субъекта предоставления такой помощи от воздействия третьих лиц; 6) соблюдение этим субъектом принципа конфиденциальности при предоставлении такой помощи. По результатам анализа сложившийся традиции функционирования юридической клиники Национального университета «Одесская юридическая академия» сделан вывод о том, что при надлежащей организации деятельности юридической клиники в структуре высшего учебного заведения можно обеспечить предоставление студентами-консультантами квалифицированной (качественной) правовой помощи.

Охарактеризованы законодательные инициативы по нормативно-правовому обеспечению деятельности юридических клиник в системе бесплатной юридической помощи в Украине. Установлено, что международный опыт свидетельствует о возможности предоставления юридическими клиниками бесплатной правовой помощи малообеспеченным слоям населения в рамках государственной системы оказания такой помощи. Обоснована необходимость внесения изменений в Закон Украины «О бесплатной правовой помощи» в части включения юридических клиник в число субъектов предоставления такой помощи.

Ключевые слова: профессиональная подготовка студента-юриста, юридическая клиника, правовой статус юридической клиники, юридическое клиническое образование, формы правовой помощи, бесплатная правовая помощь.

SUMMARY

Lodzhuk M.T. Legal regulation of legal clinics in Ukraine : General research. – Manuscript.

Dissertation for a candidate's academic degree of legal sciences on specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Studies. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2014.

This research focuses on the legal regulation of legal clinics in Ukraine on the general theoretical level. The author considered the predictors of formation of legal clinics, conducted a historical analysis of the formation and development in Ukraine and other countries, analyzed the researches on the topic of legal clinics of domestic and foreign scientists. Author classified legal clinics in Ukraine. It was researched the status of development of the issues on the determination of legal status of legal clinics and its structure.

It was analyzed theoretical foundations of clinical legal education and legal measures of organization and activity of legal clinics in Ukraine. It was established, that the legal clinic is a traditional subject of legal education of future lawyers. It was concluded that legal clinics is a structural division of a higher educational institution of Ukraine of the 3d–4th levels of Accreditation, that prepares specialists in the sphere of «Law», which was created as a base for training in the way of the students involvement to providing of free legal aid. It was stressed, that the subject of legal regulation of legal clinics activity in Ukrainian state is public relations, which arising in the process of their using as a base of educational and other kinds of training.

The thesis marks the place and role of legal clinics in the legal aid system in our country. The author highlights the most common forms of legal assistance in legal clinics in Ukraine. It was concluded that with proper organization of a legal clinic in the structure of higher education institution it can be ensured a qualified care by students-consultants. The author also marks the necessity of amending the Law of Ukraine «On Legal Aid» in the part of inclusion of legal clinics in the number of providers of such assistance.

Keywords: professional training of law students, legal clinic, legal status of legal clinics, clinical legal education, forms of legal aids, free legal aid.

Підписано до друку 20.08.2014.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК У№ 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.